

سرپیس آذربایجان/خبرگزاری آران

نویسنده: حسن گلی

مقدمه:

سرزمینی که امروزه جمهوری آذربایجان نامیده می شود روزگاری نچندان دور تحت عنوان آران بخشی از ایران بزرگ محسوب می شد؛ این منطقه در جریان جنگهای ایران و روس و به موجب قرار دادهای تحمیلی گلستان و ترکمنچای از ایران منتزع گردید و مردمان این سرزمین بعد از اینکه سالهای متمادی در زیر استیلای امپراطوری روس و بعد از آن تحت حاکمیت اتحاد جماهیر شوروی بودند در سال 1991 پس از فروپاشی شوروی سابق فصل نوینی از زندگی خود را تحت حکومت جمهوری آذربایجان شروع نمودند. با توجه به اینکه اکثریت مردم جمهوری آذربایجان را شیعیان تشکیل می دهند و این جمهوری پس از ایران دومین کشور شیعی جهان محسوب می گردد این قلم خواهد کوشید گوشه ای از رفتار اجتماعی شیعیان این کشور در ماه محرم و مشکلات و موانع موجود در این خصوص را بررسی نماید.

عزاداری مردم جمهوری آذربایجان قبل از استقلال

مردم جمهوری آذربایجان که در زمان ورود اسلام به ایران تابعیت ایران بزرگ را داشتند همچون اکثریت ساکنان مناطق ایران به دلیل برخی سیاستهای غلط سلسله ساسانیان و نیز به دلیل انحرافات که در آئین زرتشت رسوخ کرده بود و نیز با توجه به انطباق اکثریت معارف اسلام با هویت اصیل ایرانیان با آغوش باز اسلام را پذیرفتند. تاسیس دولت صفویه توسط شاه اسماعیل در ایران و رسمیت مذهب تشیع موجب گردید مردم ساکن در منطقه آران (جمهوری آذربایجان) بیش از پیش با معارف رفیع اهل بیت آشنا گردند و از همان زمان مراسم عزاداری امام حسین (ع) و بزرگداشت ایام تاسوعا و عاشورای حسینی به جزئی از باورها و سنتهای عمومی مردم آن دیار تبدیل گردید. از جمله برنامه هایی که در دوران تسلط تزارها بر آذربایجان اجرا می گردید این بود که روسها تلاش می نمودند همانگونه که آذربایجان را از لحاظ جغرافیایی از ایران جدا کرده بودند؛ مردمان آن را از لحاظ هویتی و دینی نیز از ایران و اسلام جدا نمایند، چرا که به خوبی می دانستند تا زمانی که مردم آذربایجان (آران) خود را ایرانی و شیعه بدانند نخواهند توانست سیاستهای خود را پیش ببرند.

در زمان تسلط تزارها بر آران به دلیل مراودات فراوان مردم آن منطقه با وطن اصلی خویش؛ ایران؛ و نیز به دلیل سیاست محتاطانه تزارها در برخورد با شیعیان؛ عزاداری ماه محرم همچون گذشته و به سبک موجود در ایران با رونق قابل توجه ادامه داشت لیکن با روی کار آمدن کمونیست ها و ایجاد اتحاد جماهیر شوروی مرزهای آهنین بین مردم دو سوی ارس جدایی افکند و مردم آن سوی ارس با فشارهای بی امان کمونیستها از انجام مراسم و آئین های دینی و مذهبی منع شدند و مساجد، حسینیه ها و تکایا تعطیل گشتند. در این دوره با وجود تمام فشارهای دولت که حتی با شکنجه، حبس، تبعید و اعدام همراه بود عاشقان امام حسین (ع) به صورت مخفیانه عشق و ارادت خود را ابراز می کردند. در زمان شوروی سابق در برخی مناطق جمهوری آذربایجان از جمله در مناطق همجوار با ایران و برخی محلات حومه شهر باکو آیین های اسلامی و به ویژه عزاداری محرم به طور مخفیانه در منازل افراد متدین برگزار می شد که نقش مهمی در حفظ ارزشهای اسلامی و مذهبی در میان مردم این کشور داشت.

عزاداری ماه محرم در جمهوری آذربایجان بعد از استقلال

با فرو پاشی اتحاد جماهیر شوروی و استقلال جمهوری آذربایجان در سال 1991 م؛ مردم جمهوری آذربایجان دوره نوینی را شروع کردند و آنانی که سالهای متمادی در کنج خانه ها و بصورت مخفیانه عشق خود را به امام حسین و سایر شهدای کربلا ابراز می نمودند توانستند با حضور دوباره در مساجد و حسینیه ها علاقه قلبی خود را به خاندان رسالت نشان دهند. دوران پس از فرو پاشی اتحاد جماهیر شوروی را می توان دوران حیات مجدد اسلام در بین مردم جمهوری آذربایجان دانست که البته هنوز به سان طفلی تازه پا گرفته در مراحل نخستین بازیابی جایگاه واقعی خویش می باشد. بعد از استقلال جمهوری آذربایجان به دلیل سیاستهای فرهنگی گذشته و با توجه به عدم همخوانی منافع شخصی و حزبی سران این کشور با دین اسلام و مذهب تشیع و نیز به دلیل فشار قدرتهای خارجی مخصوصا آمریکا؛ بدون توجه به مذهب اکثریت مردم این جمهوری؛ قانون اساسی این کشور بر اساس دو اصل لائیسزم (دنیوی بودن) و سکولاریسم (جدایی دین از سیاست) وضع گردید.

بندهای 2، 3، 4 ماده 48 قانون اساسی جمهوری آذربایجان که به موضوع دین اختصاص یافته است سیاست دولت آذربایجان در قبال مذهب بیش از 80 درصد مردم آذربایجان را به خوبی نشان می دهد:

بند 2- «هرکس حق نگرش مستقل به دین، اعتقاد به هر دینی بصورت فردی و یا جمعی، عدم اعتقاد به هیچ دینی و همچنین بیان و انتشار اعتقاد دینی خود را دارد.»

بند 3- «انجام مراسم دینی در صورتی که قواعد و انضباط اجتماعی را برهم نزند و یا در ضدیت با اخلاق عمومی نباشد آزاد است.»

بند 4- «عقیده و اعتقاد دینی موجب برائت برهم زدن حقوق جمعی نمی شود.»

چنانچه ملاحظه می شود قانون اساسی جمهوری آذربایجان نه تنها از اسلام و مذهب تشیع که دین و مذهب اکثریت مطلق مردم این کشور است، اسمی به میان نیاورده بلکه با بیان اینکه عدم اعتقاد به هیچ دینی آزاد است بی دینی را نیز تجویز و حتی تأیید کرده است. در حال حاضر حق نگرش آزاد به دین (بند 2 ماده 48) صرفا در خدمت یهودیان وابسته به صهیونیست قرار گرفته که با اهداف خاصی در جمهوری آذربایجان حضور دارند. آنان با ساخت کنیسه های متعدد و فعالیتهایی از قبیل جذب جوانان آذری و... در صد افزایش تاثیر گذاری صهیونیستها بر دولتمردان باکو هستند این در حالی است که حدود 80 درصد از مردم آذربایجان (شیعیان) علیرغم خواست قلبی نمی توانند به نحو دلخواه خود مراسم ماه محرم را برگزار نمایند. امروزه بندهای 3 و 4 ماده اخیر الذکر به دستاویز دولت باکو برای برخورد با مراسم عزاداری ماه محرم در سطح خیابانها تبدیل شده است.

امروزه در جمهوری آذربایجان برخی جریانها و حرکت‌های مختلف تلاش می‌کنند از رشد مذهبی و احیاء هویت دینی مردم جلوگیری نمایند که این حرکتها را می‌توان به دودسته تقسیم نمود. قسمتی از برنامه‌های ضد دینی در جمهوری آذربایجان از سوی دولت و به استناد قانون اساسی مبتنی بر لائیسزم و سکولاریسم اعمال می‌گردد که از آن جمله می‌توان به ممنوعیت صدور گذرنامه برای زنان محجبه، ممنوعیت کاندیدا شدن خادمان دینی در انتخابات مختلف؛ جلوگیری از فعالیتهای هیات‌ها و گروه‌های مذهبی؛ جلوگیری از نشر کتب دینی مخصوصاً کتابهای راجع به نهضت عاشورا و قیام امام حسین (ع) اشاره نمود. قسمت دیگر حرکت‌های ضد دینی در جمهوری آذربایجان از طریق برخی محافل تابع آمریکا و اسرائیل و رسانه‌های وابسته به آنان و در راستای جلوگیری از بازگشت مردم جمهوری آذربایجان به هویت اصیل اسلامی &ndash؛ ایرانی خویش صورت می‌گیرد. درحال حاضر با فرارسیدن ماه محرم؛ شیعیان جمهوری آذربایجان در اکثر مساجد و حسینیه‌ها به عزاداری امام حسین (ع) می‌پردازند و خادمان دینی و متولیان امور مساجد تدارک عزاداری ماه محرم را برعهده دارند. مساله‌ای که در عزاداریهای این ماه در جمهوری آذربایجان مشهود است اینکه این برنامه‌ها به دلیل سالها فعالیت کمونیستها و عدم وجود مدارس و حوزه‌های علمیه از عمق و غنای لازم برخوردار نیستند و در این عزاداریها آنگونه که شایسته قیام امام حسین (ع) می‌باشد واقعه عاشورا تبیین و تشریح نمی‌گردد که این موضوع تربیت جوانان عالم و آگاه به معارف اهل بیت را بیش از پیش ضروری می‌سازد.

در شهر باکو پایتخت جمهوری آذربایجان آئین‌های عزاداری در مساجد تازه پیر، حاجیسلطانعلی، گوی مسجد، مشهدی داداش، نارداران و نیز در اکثر حسینیه‌ها با شرکت جمعی از شیعیان و دوستان اهل بیت (ع) بویژه جوانان مومن آذری برپا می‌گردد.

از دیگر شهرهای جمهوری آذربایجان که مراسم عزاداری ماه محرم در آنجا به صورت ویژه ای برگزار می‌گردد شهر گنجه است؛ هنوز در گنجه آداب و سنن ایرانی &ndash؛ اسلامی و اعتقادات مذهبی کم و بیش به چشم دیده می‌شود. در گنجه مانند ایران از اول ماه محرم مراسم عزاداری شروع می‌شود و مردان و زنان در قالب دسته‌های عزاداری در امامزاده شهر عزاداری می‌نمایند در روز عاشورا محوطه امامزاده شهر گنجه مملو از جمعیت می‌شود و مردم نذرهای خود را در این محل ادا می‌کنند. علاوه بر شهرهای مختلف جمهوری آذربایجان از قبیل باکو و گنجه جمهوری خودمختار نخجوان نیز از جمله مناطقی است که مردم آن در حد وسع و توان عاشورا را از هر لحاظ بزرگ می‌دارند؛ نوحه خوانی مرثیه سرایی، زنجیر زنی، سینه زنی، کشتن قربانی، گستردن سفره احسان، پخش خرما و نذورات دیگر، نمایش صحنه قتال در کربلا و استمداد مظلومانه امام حسین(ع)؛ مراسم شاخسی و واخسی، گریه بر مصائب اهل بیت و تعطیل کردن محل کار و کوشش و بازار و... از جمله برنامه‌هایی است که در این جمهوری در ماه محرم صورت می‌گیرد.

در سالهای قبل مراسم قمه زنی در جمهوری نخجوان صورت می‌گرفت که پس از فتوای رهبر انقلاب اسلامی ایران در خصوص حرمت موضوع فوق در حال حاضر در روز عاشورا به جای این مراسم برنامه‌های اهدای خوان از سوی عزاداران انجام می‌گیرد. نوحه‌ها و مرثیه‌هایی که در این جمهوری مورد استفاده مداحان و ذاکرین قرار می‌گیرد عموماً از اشعار مرحوم قمری دربندی، دخیل مراغه‌ای، راجی تبریزی، قاسم بیک ذاکر و حاج سید عظیم شیروانی است. البته اخیراً از نوارهای مداحی مداحان تبریزی و اردبیلی نیز در برنامه‌های عزاداری استفاده می‌شود. روز عاشورا در پایتخت جمهوری خودمختار نخجوان بدون اینکه از طرف دولت مرکزی (باکو) اعلام شود تعطیل می‌گردد و سیمای شهر در غم و اندوه فرو می‌رود. متأسفانه علی‌رغم اینکه اکثر دولتمردان جمهوری آذربایجان شیعه‌مذهب می‌باشند لیکن با توجه به اعتقادات سکولاریستی و واهمه‌ای که از رشد مذهب و معارف والای اهل بیت دارند؛ نه تنها اقدامی در راستای بزرگداشت ماه محرم انجام نمی‌دهند بلکه با انواع ترفندها سعی در کمرنگ نمودن برنامه‌های عزاداری در جمهوری آذربایجان را دارند و آنچه بیش از هر موضوع دیگری مخالفت دولتمردان باکو با احیاء ارزشهای شیعی را نمایان می‌سازد عدم تعطیلی روزهای تاسوعا و عاشورای حسینی در جمهوری آذربایجان است. تقارن ماه محرم امسال با کریسمس و نیز با روز 31 دسامبر که از طرف دولت آذربایجان به عنوان روز همبستگی آذربایجانیهای جهان اعلام شده است دولتمردان آذری را با چالش اساسی مواجه نموده است. دو مناسبت فوق از جمله موقعیتهای دولت آذربایجان بر ای مبارزه با هویت تاریخی و دینی مردم آذربایجان محسوب می‌گردد. همه ساله عید کریسمس در کشور مسلمان نشین آذربایجان به گونه‌ای برگزار می‌گردد که هر تازه‌واردی گمان می‌نمود همه ساکنان این شهر مسیحی هستند که دولتشان چنین جشنها، کنسرتها و نورافشانیهای مجللی به راه انداخته است ضمن اینکه در روز 31 دسامبر نیز برنامه‌های ضد ایرانی محافل دولتی و غیر دولتی باکو به اوج خود می‌رسد که همه این برنامه‌ها نیز با کنسرتها و جشنهای مبتذل همراه است. روز 31 دسامبر روزی است که چند سال قبل از فروپاشی کامل شوروی سابق (1367 ش) جمع کثیری از شیعیان آذربایجان به منظور پیوند دوباره با مام میهن به مرزهای ایران سرازیر شدند که البته با برخورد شدید ماموران مرزی باکو مواجه گردیدند پس از استقلال جمهوری آذربایجان دولت باکو برای تحریف آنچه اتفاق افتاده بود خواسته مردم آذربایجان برای پیوند دوباره به ایران را به عنوان تلاش آنان برای اتحاد دو آذربایجان مطرح نمود و روز 31 دسامبر را به نام روز ملی همبستگی با آذربایجانی‌های سراسر جهان نامگذاری کرد و این موضوع یکی از تلخترین و در عین حال بزرگترین تحریفهای تاریخی عصر معاصر است چرا که کسانی داعیه اتحاد دو آذربایجان را سر می‌دهند که به استناد مدارک غیر قابل انکار تاریخی تا سال 1918 هیچگاه به اجداد آنان آذربایجانی اطلاق نمی‌گردید بلکه آنان در سرزمینی به نام آران که در همسایگی آذربایجان تاریخی (آذربایجان ایران) قرار داشت سکونت داشتند. دولتمردان باکو از یک سو تمایل دارند امسال نیز همچون سالهای قبل در این دو موقعیت سیاست‌های ضد دینی خود را پیگیری نمایند و از سوی دیگر با مردمی مواجه هستند که علی‌رغم همه تلاشهای ضد دینی صورت گرفته، هنوز به برخی ارزشهای شیعی مانند برگزاری مراسمات ماه محرم پایبندند. آنان برای پرهیز از ایجاد هرگونه حساسیت در بین مردم شیعه آذربایجان- به ویژه در ایامی که در صدد زمینه‌سازی برای مادالعمر کردن حکومت خود هستند &ndash؛ کنسرتها و جشنهای کریسمس و 31 دسامبر را لغو نموده‌اند ولی برنامه‌های دیگری مانند آذین شهر و درختان کریسمس در حال اجراست.

از جمله اقدامات دولت آذربایجان برای کمرنگ کردن عزاداریهای امام حسین (ع) در ماه محرم می‌توان به موارد ذیل اشاره نمود:

- 1- دستگاہها و ارگانهای تحت امر دولت باکومسال نیز همچون سالها ی قبل؛ پیش از فرا رسیدن ماه محرم اقدام به جمع‌آوری کتابهای مذهبی از کتابفروشیهای دینی نموده‌اند.
- 2- دستگاہهای امنیتی و پلیس جمهوری آذربایجان درآستانه ماه محرم اکثر فعالان امور دینی شهرهای مختلف از جمله باکو، گنجه و نخجوان را احضار و سیاستهای خود مانند ممنوعیت عزاداری در خیابانها و نیز پرهیز سخنرانان از اعتراض به سیاستهای دولت و... را به آنان تفهیم نموده‌اند.
- 3- رسانه‌های تصویری جمهوری آذربایجان در این ایام بیش از روزهای قبل به پخش برنامه‌های غیر اخلاقی و... مشغول می‌باشند.

سخن آخر:

با نگاهی به اوضاع جمهوری آذربایجان در ماه محرم و سیاست‌های دولت باکو؛ ایران قبل از انقلاب در ذهن تداعی می‌گردد؛ قبل از انقلاب اسلامی ایران از سوی رژیم پهلوی اقدامات زیادی برای کم کردن عشق و علاقه مردم به واقعه عاشورا انجام گرفت که در نهایت برای آنان نتیجه معکوس داشت و مردم مسلمان ایران با الهام از مکتب عاشورای حسینی به پا خواسته و حکومت مبتنی بر ارزشهای الهی به وجود آوردند؛ امروزه در جمهوری آذربایجان نیز که علی‌رغم فشارهای 70 ساله کمونیستها و نیز با وجود سیاست‌های ضد دینی حاکمیت؛ عشق و علاقه مردم به امام حسین(ع) زنده و در حال رشد و نمو است نشانه‌هایی از جریان مبتنی بر ارزشهای الهی و مبارزه با سیاست‌های ضد دینی مشاهده می‌گردد که مخالفت مردم آذربایجان با لایحه ممنوعیت استفاده از حجاب اسلامی در مدارس، ممانعت از ایجاد پارک دوستی اسرائیل و... نمونه‌هایی از جریان یاد شده می‌باشند که جملگی در سایه

تعالیم مکتب نجاتبخش عاشورا حاصل شده اند؛ دولتمردان جمهوری آذربایجان بایستی از این موارد عبرت بگیرند و بیش از این درمقابل خواسته های برحق مردم شیعه آذربایجان به ایجاد مانع نپردازند و خود نیزهمراه با مردم و بصورت عملی درمسیرگسترش فرهنگ حسینی گام بردارندچرا که دولت و مردم جمهوری آذربایجان می توانند با بهره برداری صحیح از آموزه های مکتب امام حسین (ع) که ذلت ناپذیری و ایستادگی در برابر ظلم و ستم از آن جمله است سرزمینهای اشغالی خود را آزاد نمایند .